

УДК 94(477.83/.86):[336.225.1:336.226.321.1]“192/193”

**ПРОМИСЛОВИЙ ПОДАТОК У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ
(РЕЦЕПЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА
СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ)**

Р. В. Масик

(Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів)

Проаналізовано промисловий податок у міжвоєнній Польщі. Цей податок польська влада запровадила для промисловості й торгівлі. Фактично він складався з двох: купівлі промислових свідоцтв (патентів) і податку від обороту. Він мав стати додатковим джерелом поповнення державного бюджету Польщі, який був здебільшого дефіцитний. До цього призвела нестабільність економіки II Речі Посполитої. Проаналізовано законодавство, яке регулювало вимірювання і збирання промислового податку. Висвітлено, як до такого оподаткування поставилися підприємці Східної Галичини. Визначено проблеми, які виникли із запровадженням доти не знаного тут промислового податку, запозиченого з російського імператорського права. Проаналізовано пропозиції щодо їх розв'язання, запропоновані господарським середовищем Східної Галичини органам фінансової влади.

Ключові слова: промисловий податок; податок від обороту; промислові свідоцтва; Східна Галичина; підприємці.

The Industrial tax in the Interwar Poland has been analyzed. Polish authorities introduced this tax for industry and commerce. Practically it included buying of industrial certificates (license) and tax from turnover. The Polish state budget was in deficit and the industrial tax was used as the additional source for its increase. And it was because of the economical instability of Poland. The jurisprudence controlling the industrial tax has been analyzed. The Eastern Galicia employers' attitude to this tax has been explained. This industrial tax had been taken from the Russian imperial legislation. That's why different problems appeared. These problems have been determined and the suggestion of their decision proposed by the industrial environment of the Eastern Galicia has been analyzed.

Key words: industrial tax; tax from turnover; industrial certificate; employer; Eastern Galicia.

Постановка проблеми. В сучасній Україні прагнуть урегулювати податки так, щоб вони водночас належно поповнювали державний бюджет і відповідали фінансовим можливостям підприємців, не заважали їм розвивати свою діяльність. Студіювання цієї проблеми в історичному контексті допомагає врахувати досвід і помилки попередників, щоб виробити якнайкращу сучасну податкову систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історії податків у Польщі вивчали деякі дослідники історії економіки цієї держави. Найбільше їх студіював

© Р. В. Масик, 2016

ряшівський історик Павел Грата¹. Побіжно оподаткування в міжвоєнній Польщі досліджували З. Ляндау і Ю. Томашевський², М. Дроздовський³, М. Лапа⁴, Я. Шпунар⁵, А. Влодарчик⁶ та ін. В українській історіографії ця проблематика зовсім не вивчена.

Мета статті – проаналізувати промисловий податок у міжвоєнній Польщі: з'ясувати причини його запровадження, особливості виміру і стягнення; простежити зміни законодавства, яке регулювало таке оподаткування. Водночас показати рецепцію промислового податку в господарському середовищі Східної Галичини; пропозиції, які місцеві підприємці надавали органам фінансової влади з метою покращання вимірювання і стягнення цього податку.

Виклад основного матеріалу. Коли Польща відродилася після Першої світової війни, то отримала три різні системи права, в тому числі фінансового: австрійську, німецьку та російську. Щоб нормувати правові відносини, їх необхідно було уніфікувати, а потім створити єдину податкову систему, розбудувати адміністрацію, оподатковувати відповідно до можливостей суспільства та економіки й водночас врівноважувати бюджет. Цьому заважали нестабільність польської валюти та воєнні дії. Тому податки уніфікували довго. Здебільшого цього досягли в середині 1920-х рр., тоді ж майже врівноважили і державний бюджет. У 1926–1939 рр. Польща розбудовувала свою податкову систему. Це ускладнювалося частими економічними кризами⁷. Ще однією проблемою в міжвоєнній Польщі було неоднакове оподаткування різних галузей підприємництва: промисловість і торгівля платили значно вищі податки, ніж сільське господарство⁸.

¹ Grata P. Kierunki polityki podatkowej państwa polskiego w zamierzeniach pierwszych ministrów skarbu Rzeczypospolitej w roku 1919 // *Polityka i Społeczeństwo*. – Rzeszów, 2010. – Nr. 7. – S. 49–56; *idem*. Kształtowanie się struktury wpływów podatkowych w Polsce w okresie działań stabilizacyjnych gabinetu Władysława Grabskiego // *Historia. Polityka. Społeczeństwo. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Henrykowi Cimkowi*. – Rzeszów, 2008. – S. 412–419; *idem*. Podatki pośrednie w Drugiej Rzeczypospolitej // *Studia Historica Gedanensia*. – Gdańsk, 2015. – T. VI. – S. 135–163; *idem*. Polityka podatkowa Drugiej Rzeczypospolitej. Zarys problematyki // *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. – Warszawa, 2012. – T. 72. – S. 129–153; *idem*. Polityka podatkowa ministra skarbu Władysława Grabskiego w okresie od grudnia 1919 r. do listopada 1920 r. // “Limes”. *Studia i Materiały z Dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*. – Rzeszów, 2009. – Nr. 2. – S. 156–175.

² Landau Z., Tomaszewski J. *Gospodarka Polski międzywojennej, 1918–1939*. – Warszawa, 1967–1989. – T. 1–4.

³ Drozdowski M. *Polityka gospodarcza rządu polskiego 1936–1939*. – Warszawa, 1963.

⁴ Łapa M. *Modernizacja państwa. Polska polityka gospodarcza 1926–1929*. – Łódź, 2002.

⁵ Szpunar J. *Polityka podatkowa Polski w okresie kryzysu w latach 1929–1933* // *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. – Warszawa, 1958. – T. 20. – S. 225–270.

⁶ Włodarczyk A. *Polityka skarbowo-budżetowa Ignacego Matuszewskiego jako Kierownika Ministerstwa Skarbu (1929–1931)* // *Studia z historii społeczno-gospodarczej XIX i XX w.* – T. 1. – Łódź, 2003. – S. 231–251.

⁷ Grata P. *Polityka podatkowa Drugiej Rzeczypospolitej*. – S. 129–130; Landau Z., Tomaszewski J. *Gospodarka Polski międzywojennej, 1918–1939*. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1967. – T. 1. *W dobie inflacji, 1918–1923*. – S. 251–254.

⁸ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*. – Lwów, 1925. – S. 14.

Господарське середовище найбільше дискутувало щодо промислового податку. Його норми від 17 грудня 1921 р. з ініціативи міністра фінансів Владислава Грабського поширили на всю Польщу⁹. Відтоді цей податок збирали аж до початку Другої світової війни.

Промисловий податок фактично складався з двох частин: купівлі промислового свідоцтва (патенту) і податку від обороту. Промислові свідоцтва купували окремі підприємства; ціна залежала від діяльності підприємства та його розміщення. Ціну визначали за весь податковий рік на його початку. Оборотом, який підлягав оподаткуванню, вважали суму прибутку бруто. Ставка податку була від 1,2 до 6 % від обороту. Промисловий податок сплачували до 15 травня наступного після податкового року. Органи місцевого самоврядування отримували 17 % від промислового податку і стягували додаток до податку (це до 30 % ціни промислових свідоцтв).

До закону про промисловий податок вносили зміни з метою більшої його відповідності потребам економіки і можливостям платників. Проте необхідність збалансовувати державний бюджет не дозволила польській владі скасувати промислові свідоцтва¹⁰. Лише наприкінці 1937 р. стабілізація фінансів дозволила міністрові Еугеніушу Квятковському реалізувати так звану “малу податкову реформу”, яка між іншим, передбачала скасування промислового податку. 4 травня 1938 р. було прийнято закон про податок від обороту, який скасував патенти. Проте 1939 р. був перехідним: до кінця цього року купували промислові свідоцтва. Закон передбачав підвищення ставки податку від обороту для покриття зменшення доходів до державного бюджету у зв’язку із скасуванням патентів. “Мала податкова реформа” не стала революційною у польській податковій системі, а була лише першою справжньою спробою її перебудови¹¹.

Закон про промисловий податок, його зміни і практичне застосування постійно обговорювало господарське середовище Польщі, в тому числі Східної Галичини. Ще на стадії планування введення цього податку відбулися дискусії в Промислово-торговій палаті у Львові (далі – ПТП у Львові). Економічне самоврядування підтримувало наміри уряду уніфікувати таке оподаткування, але зауважувало щодо його проблематичності та пропонувало шляхи його розв’язання.

Цей податок запозичили з російського імператорського права, не врахувавши особливостей Східної Галичини, де діяло інше законодавство – австрійське. В Авс-

⁹ Dziennik Ustaw. – Warszawa, 1922, 14 stycznia. – Nr. 2. – Poz. 7. – S. 38–44; *Grata P. Polityka podatkowa Drugiej Rzeczypospolitej.* – S. 135.

¹⁰ Dziennik Ustaw. – Warszawa, 1923, 12 czerwca. – Nr. 58. – Poz. 412. – S. 636–657; Warszawa, 1925, 7 sierpnia. – Nr. 79. – Poz. 550. – S. 1156–1158; *Grata P. Polityka podatkowa Drugiej Rzeczypospolitej.* – S. 137, 144, 148; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // *Wiadomości gospodarcze.* – Lwów, 1924. – R. III. – S. 319; 1925. – R. IV. – S. 4; Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924. – Lwów, 1925. – S. 98–99; Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie w roku 1925. – Lwów, 1926. – S. 10; Z Komisji podatkowej Izby handlowej i przemysłowej // *Wiadomości gospodarcze.* – Lwów, 1924. – R. III. – S. 82–83.

¹¹ Dziennik Ustaw. – Warszawa, 1938, 6 maja. – Nr. 34. – Poz. 292. – S. 563–568; *Grata P. Polityka podatkowa Drugiej Rzeczypospolitej.* – S. 149–150; *Mansch A. Ustawa o podatku obrotowym* // *Wiadomości gospodarcze.* – Lwów, 1938. – R. XVII. – S. 317–325.

трії не знали промислових свідоцтв, і коли в липні 1922 р. у Галичині їх запровадили, то підприємці не встигали вчасно оформлювати ці патенти. Тому ПТП у Львові домогалася участі купецтва і промисловості в контролі за купівлею промислових свідоцтв. Труднощі також виникали, коли зараховували ту чи іншу місцевість до конкретної категорії. Часто податкова влада не враховувала економічних реалій, тому підприємці неодноразово домогалися нижчої категорії для виміру промислового податку. Цього іноді вдавалося досягати¹².

Виникали проблеми при визначенні категорії промислового свідоцтва, яке було зобов'язане викупити підприємство. Від категорії залежала ціна свідоцтва. Наприклад, для торговельних фірм категорію визначали за товаром, а не розміром підприємства¹³. Промисловці й купці чинили спротив збереженню російської системи плати за промислові свідоцтва, за якою всі підприємства механічно поділяли на різні категорії за зовнішніми ознаками. Підприємці вважали це несправедливим і шкідливим. Мірником ціни за патенти мали бути не зовнішні ознаки, а оборот чи дохід. Підприємці були переконані, що ціна промислових свідоцтв не повинна перевищувати половини податку від обороту¹⁴.

Часто складалась ситуація, коли через ці патенти підприємці не мали можливостей заробляти. Особливо гостро це відчували спиртова промисловість і торговці алкоголем. Їх підприємства у зв'язку з боротьбою з алкоголізмом, яка посилилася в середині 1920-х рр., були занесені до найвищої категорії у вимірюванні податків. Лише після втручання ПТП у Львові вдалося домогтися, щоправда із застереженнями, пільг для економічно найслабших підприємств цієї галузі¹⁵.

Ще більші проблеми у підприємців виникли в 1923 р., коли ціну за промислові свідоцтва підвищили майже в 30 разів. Це могло позбавити платників податків можливості заробляти¹⁶. Тому господарське середовище неодноразово просило у податкової влади дозволу купувати промислові свідоцтва нижчої категорії¹⁷, нада-

¹² Posiedzenie plenarne Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1922. – R. I. – S. 58–59, 105–106, 110, 218, 221; Lwów, 1923. – R. II. – S. 193.

¹³ Posiedzenie plenarne Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1922. – R. I. – S. 58–59.

¹⁴ Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w roku 1927. – Lwów, 1929. – S. 61; W sprawie wykupna świadectw przemysłowych na r. 1928. (Z memorjału Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie) // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 359–360.

¹⁵ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1922. – R. I. – S. 105–106; Lwów, 1925. – R. IV. – S. 4; Lwów, 1926. – R. V. – S. 93, 202; Świadectwa przem. przedsiębiorstw gosp.-restauracyjnych // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1924. – R. III. – S. 23.

¹⁶ W sprawie podatku przemysłowego // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 70.

¹⁷ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 268; Lwów, 1932. – R. XI. – S. 44; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 349–350; Lwów, 1927. – R. VI. – S. 5, 36, 115, 425–426; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 25, 329.

вати пільги та продовжити термін придбання патентів¹⁸, сплату за промислові свідоцтва¹⁹ розкласти принаймні на дві частини, списувати штрафи за купівлю свідоцтв нижчої категорії²⁰.

До середини 1920-х рр. підприємці Східної Галичини виступали за повне скасування промислового податку та його заміну податком від доходів²¹. Трохи згодом ці вимоги були пом'якшені. Для початку промисловці й торговці домагалися збільшити кількість категорій промислових свідоцтв і скасувати зовнішні критерії визначення належності до тієї чи іншої категорії²². Проте більшість підприємців найкраще вбачала розв'язання проблеми у скасуванні промислових свідоцтв. Особливо активно це питання дискутували, зокрема, в ПТП у Львові, коли уряд ініціював "малу податкову реформу". Розуміючи необхідність дотримання рівноваги бюджету, підприємці вважали, що недобори від плат за промислові свідоцтва можна замінити пропорційним збільшенням податку від обороту. Дехто пропонував, щоб платників податку поділили на дві групи за оборотом: до 100 тис. і понад 100 тис. злотих. Перші мали лише правильно вести бухгалтерію, а інші – сплачувати єдиний податок. При цьому підвищення ставок податку від обороту не могло бути однакою для всіх підприємств, а мало ґрунтуватися на середньому показникові оборотів і ціні промислового свідоцтва. Також пропонували поділити платників податку на певні групи, наприклад, великі, середні й малі, а в кожній групі окремо порахувати середній оборот і середнє податкове навантаження від промислових

¹⁸ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 11; Lwów, 1937. – R. XVI. – S. 317, 341; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 343; Lwów, 1924. – R. III. – S. 165; Lwów, 1927. – R. VI. – S. 4–5; Lwów, 1928. – R. VII. – S. 4; Ulgi przy nabywaniu świadectw przemysłowych na r. 1938 // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1937. – R. XVI. – S. 315–316, 330–331; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 337–338.

¹⁹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 1777. – Арк. 1; спр. 1817. – Арк. 4, 8, 13; IV. Plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1933. – R. XII. – S. 313; IV. Plenarne Zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1934. – R. XIII. – S. 285–286; Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 188–189; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 4, 88, 364.

²⁰ Posiedzenie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 482.

²¹ Pan Minister Przemysłu i Handlu w Izbie handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1924. – R. III. – S. 331.

²² ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 2355 (Звіт про діяльність товариства польських купців та промисловців у Львові за 1935 р.). – Арк. 13, 21; Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 188–189; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 316; Lwów, 1928. – R. VII. – S. 56, 374; Projekt zryczałtowania podatku obrotowego // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 340; Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w roku 1926. – Lwów, 1927. – S. 62.

свідоцтв та з двох відомостей вивести середню ставку обороту. За попередніми підрахунками, підвищення ставки податку від обороту мало бути від 0,3 до 0,5 %. ПТП у Львові вважала, що такий спосіб підвищення ставок податку від обороту був єдиним раціональним заміном промислових свідоцтв. При цьому ПТП у Львові виступила проти прийняття еквівалента, який би ґрунтувався на зарплатах чи кількості працівників, зайнятих на підприємстві, бо це могло спричинити зростання безробіття²³.

Підприємці Східної Галичини хоча і вважали промислові свідоцтва найбільшою вадою промислового податку, але водночас зауважували проблеми з обрахунком і стягненням податку від обороту. Цей податок часто стягувався по кілька разів за один товар: на заводі чи митниці, потім від гуртового торговця, далі – від роздрібною торгівлі. Господарське середовище пропонувало оподаткування товару один раз²⁴. Наприклад, у 1924 р. ПТП у Львові звернулася до Міністерства фінансів із пропозицією, усунути подвійне оподаткування обороту торгівлі великою рогатою худобою, що відправлялась до Верхньої Сілезії. Перший раз сплачувався податок у Галичині, а другий – у Верхній Сілезії²⁵. Зміни оподаткування 1925 р. частково розв'язували ці проблеми²⁶.

Спрощення податку від обороту могло дати поштовх розвитку окремих галузей виробництва. Наприклад, підприємці неодноразово домагалися спростити податок для будівельної промисловості. Це мало допомогти подолати будівельну кризу в Польщі²⁷.

²³ ДАЛЮ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 1777. – Арк. 1 зв; спр. 1817. – Арк. 13–14; спр. 2355. – Арк. 19; спр. 2483 (Звіт про діяльність бюро і президії Промислово-торгової палати у Львові від 29 жовтня 1936 р.). – Арк. 27–28; IV. Plenarne Zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1934. – R. XIII. – S. 285–286; 10 plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1937. – R. XVI. – S. 78–79; Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 439–440; Konferencja z delegacją Ministerstwa Przemysłu i Handlu // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 281; W sprawie wykupna świadectw przemysłowych na r. 1928. (Z memorjału Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie) // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 359–360; Z Komisji podatkowej Izby handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1924. – R. III. – S. 82–83; Zagadnienie reformy świadectw przemysłowych // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1937. – R. XVI. – S. 94–96.

²⁴ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 439–440; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 90.

²⁵ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1924. – R. III. – S. 113.

²⁶ Nowela do ustawy o państwowym podatku przemysłowym // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 106–107.

²⁷ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 213; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 350; Lwów, 1928. – R. VII. – S. 374.

Водночас промисловці й торговці зауважували, що високий податок заважав підприємствам мати великі обороти²⁸. Наприклад, у 1937 р. ПТП у Львові пропонувала зменшити ставку промислового податку від обороту для покупців деревини. Підприємці, які провадили таку діяльність, продавали товар купцям і промисловцям та отримували прибуток бруто не більше 5 %. Ставка ж промислового податку від обороту була 1,2–1,7 %. За нею промисловці мусили сплачувати майже 30 % від своїх доходів. ПТП у Львові вважала, що варто було б зменшити податкову ставку до 0,8–1 %²⁹.

Проте влада часом намагалася спростити податок від обороту, хоча і нерационально, на думку підприємців. Наприклад, у 1934 р. було злито воедино оподаткування зерна і продуктів його переробки. Збирали цей податок у млинах, проти чого виступила ПТП у Львові, яка вважала це економічно необгрунтованим, шкідливим як для державних фінансів, так і для мливарської промисловості. Принципи вимірювання цього податку було складно встановлювати, бо на 16 тис. млинів у Польщі правильно вести бухгалтерію могли небагато з них. Водночас кількість фаз обороту, які проходить зерно від виробника до споживача у вигляді готового хліба, не була однаковою і залежала від способу ведення трансакцій (від трьох до шести). Тому було неможливо раціонально визначити податкову ставку об'єднаного податку: його норма мала б коливатися від 5 до 6 %. При цьому встановити якийсь середній відсоток не мало рації, бо це обтяжувало млини через обороти, яких фактично не було, або залишало б неоподаткованими реальні обороти³⁰.

Серед підприємців Східної Галичини йшла активна дискусія щодо доцільності стягування промислового податку від промисловості й торгівлі, де був малий річний оборот³¹. Одні вважали, що тих, хто мав малий оборот, слід взагалі звільнити від сплати цього податку³²; інші виступили за те, щоб для дрібних підприємств ввели єдиний податок; треті вбачали найкращою формою спрощення фіскального виміру укладення податкових угод за зразком австрійського чи чеського фінансового законодавства³³; четверті відстоювали думку, що потрібно залишити тогочасні виміри та проводити їх індивідуально на початку кожного податкового року, враховуючи два попередні³⁴.

²⁸ Konferencja z delegacją Ministerstwa Przemysłu i Handlu // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 280.

²⁹ Obniżenie stawek podatku przemysłowego od obrotu dla przedsiębiorstw skupu zawodowego drewna // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1937. – R. XVI. – S. 149–150.

³⁰ Z działalności Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1934. – R. XIII. – S. 261.

³¹ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1933. – R. XII. – S. 322–323; Lwów, 1934. – R. XIII. – S. 88; Lwów, 1935. – R. XIV. – S. 176, 317.

³² ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 2355. – Арк. 21; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 90.

³³ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 44; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przem. we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 258.

³⁴ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 44; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości

10 лютого 1936 р. Міністерство фінансів видало розпорядження “про єдиний промисловий податок для дрібних підприємств”. Сплачувати його мали підприємства, річний оборот яких був менший 50 тис. злотих. Після цього промисловці домогалися, щоб якомога більше з них могли користуватися сплатою такого податку та просили врегулювати різночитання розпорядження³⁵.

Господарське середовище вважало, що потрібно використовувати податок від обороту як засіб підтримки польського виробника у конкуренції з чужоземцями³⁶. Позитивом для експорту була більш ліберальна політика в експортних операціях, яку застосували від середини 1922 р. За законом про промисловий податок, кожна експортна і внутрішньодержавна операція підлягала податку від обороту в розмірі 2,5 %. Сплата цього податку в експортних операціях ускладнювала конкуренцію на закордонних ринках. Тому в 1924 р. Міністерство фінансів знизило податок від обороту на експортні операції з деякими товарами до 1 %. Перелік цих товарів збільшувався³⁷.

Підприємці Східної Галичини домогалися пільг чи скасування податку від обороту для найважливіших експортних товарів свого регіону: дерева³⁸, нафти³⁹, харчів⁴⁰. Водночас вони пропонували зменшити податок на імпортовану сировину, необхідну для польської промисловості⁴¹, а також товари першої необхідності, яких було мало в Польщі⁴².

gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 4; Projekt zryczałtowania podatku obrotowego // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 340.

³⁵ ДАЛЮ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 2674 (Звіт з діяльності президії і бюро ПТП у Львові за 1938 р.). – Арк. 114–116, 125–126; Ankiety, konferencje i posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1937. – R. XVI. – S. 205, 341; Lwów, 1939. – R. XVIII. – S. 6–7. *Mansch A.* Zryczałtowany podatek obrotowy w roku 1938 // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1938. – R. XVII. – S. 73–76.

³⁶ ДАЛЮ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 2674. – Арк. 112–113; Ankiety, konferencje i posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 348; Lwów, 1936. – R. XV. – S. 206; Lwów, 1939. – R. XVIII. – S. 46; Posiedzenia plenarne Izby handlowej i przem. we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1924. – R. III. – S. 164, 195; Lwów, 1927. – R. VI. – S. 203; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 337–338.

³⁷ Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924. – Lwów, 1925. – S. 77–78.

³⁸ Ankiety, konferencje i posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1936. – R. XV. – S. 205–206, 353; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 18; Lwów, 1927. – R. VI. – S. 425; Zwolnienie eksportu pośredniego półfabrykatów i gotowych wyrobów drzewnych od państwowego podatku obrotowego // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1936. – R. XV. – S. 249–250.

³⁹ Ankiety, konferencje i posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1936. – R. XV. – S. 206.

⁴⁰ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 423.

⁴¹ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 362.

⁴² Plenarne posiedzenie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 286.

Вимірюючи промисловий податок, податкові органи співпрацювали з економічним самоврядуванням. Так, ПТП у Львові часто висловлювала свої думки щодо виміру цього податку⁴³: надавала Фінансовій палаті у Львові відомості про стан економіки в своєму окрузі⁴⁴, пропонувала кандидатів до комісій, які вимірювали промисловий податок⁴⁵.

Проте між підприємцями та органами податкової влади часто виникали непорозуміння. Підприємці вважали, що, вимірюючи податок від обороту, не потрібно враховувати додаткові витрати: ціну транспорту, соціальні виплати тощо⁴⁶. Водночас податкові органи вимірювали податок так, щоб зібрати фінансів якнайбільше. Наприклад, змушували сплачувати його тих, хто йому не підлягав, зокрема вуличних торговців. Іноді податок нараховували настільки високий, що дехто з підприємців був змушений зупинити свою діяльність. Намагаючись обмежити вплив підприємців, до спеціальних комісій, які вимірювали податок, деколи не запрошували найповажніших купців, промисловців і ремісників, яких пропонувала ПТП у Львові, а призначали тих, хто належно не знав торгівлі, промисловості чи ремесла. Скарги ж на неправомірне вимірювання цього податку розглядалися дуже довго⁴⁷. Однією з причин цього було те, що часто спеціальні арбітражні комісії були нечисленними⁴⁸. Також податкова влада невчасно повідомляла про термін, до якого під-

⁴³ ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 2577 (Справа про діяльність бюро і президії Промислово-торгової палати у Львові від 19 травня 1937 р.). – Арк. 16–17; Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 127; Konferencja przedstawicieli Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie z P. Dyrektorem Lwowskiej Izby Skarbowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1938. – R. XVII. – S. 14; Plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 102; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1924. – R. III. – S. 114, 164.

⁴⁴ Ankiety, konferencja, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – Nr. 4. – S. 62; Lwów, 1933. – R. XII. – S. 72; Lwów, 1934. – R. XIII. – S. 62; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 423.

⁴⁵ Ankiety, konferencje, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 268, 349; Lwów, 1932. – R. XI. – S. 246; Posiedzenia plenarne Izby handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 193; Lwów, 1927. – R. VI. – S. 425; Lwów, 1928. – R. VII. – S. 3, 55.

⁴⁶ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 90; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 297.

⁴⁷ Konferencja w sprawie wymiaru podatku obrotowego // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 297; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 344; Lwów, 1924. – R. III. – S. 56; Wymiary podatku przemysłowego (obrotowego) // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 315–316.

⁴⁸ Posiedzenie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 482.

приємці мали інформувати про оборот⁴⁹; не ретельно вказувала на помилки, коли звинувачувала підприємців у неправильному поданні розмірів обороту⁵⁰.

Податок вимірювали за оборотами минулого року. Це має сенс лише в час економічної стабільності. Коли ж Польща переживала кризові роки, то такий підрахунок, на думку підприємців, був невмотивований. Особливо гостро це відчувалося наприкінці 1920 – на початку 1930-х рр.⁵¹ Підприємці намагалися допомогти органам фінансової влади. Наприклад, у 1930 р. ПТП у Львові підготувала для фінансових органів таблицю рентабельності підприємств Східної Галичини⁵². Водночас з податковими органами обговорювали зміни в оборотах підприємств, щоб раціонально виміряти податок⁵³.

Підприємців турбувало, що Фінансові палати одразу нараховували пеню за невчасну сплату промислового податку попри те, що закон давав можливість сплатити борги без відсотків упродовж двох тижнів⁵⁴. Підприємці просили, щоб сплачувати борги частинами⁵⁵. ПТП у Львові зауважувала, що фінансова влада не хотіла списувати податок, навіть коли доводилася неплатоспроможність платника⁵⁶. Також фіскальні органи надто ретельно оглядали приміщення підприємств, що порушувало комерційну таємницю⁵⁷.

Підприємців турбувало й те, як органи фінансової влади трактували термін “правильна бухгалтерія”. Проблеми у веденні бухгалтерії насамперед були зумовлені тим, що в Галичині звикли до австрійського права⁵⁸, яке відрізнялось від польського. Підприємства, які правильно вели бухгалтерію, сплачували податок за нижчою ставкою. Органи фінансової влади навіть за дрібні порушення змушували підприємства

⁴⁹ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 19, 93.

⁵⁰ Posiedzenie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 55–56.

⁵¹ ДАЛЮ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 1915 (Резолюція з'їзду пекарів у Львові від 6 вересня 1931 р.). – Арк. 4 зв; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 27, 207. Lwów, 1931. – R. X. – S. 129.

⁵² Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 26.

⁵³ Ankiety, konferencja, posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 62, 127; Lwów, 1934. – R. XIII. – S. 62.

⁵⁴ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1924. – R. III. – S. 55; Lwów, 1925. – R. IV. – S. 4, 88, 200–201; Lwów, 1926. – R. V. – S. 19, 203; Lwów, 1927. – R. VI. – S. 5; Lwów, 1928. – R. VII. – S. 56.

⁵⁵ II. Plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 203.

⁵⁶ ДАЛЮ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 1777. – Арк. 1зв; спр. 1817. – Арк. 8–11, 14; Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 206; Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie w roku 1928. – Lwów, 1930. – S. 25; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 26.

⁵⁷ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 343; Lwów, 1924. – R. III. – S. 55; Lwów, 1925. – R. IV. – S. 90.

⁵⁸ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1923. – R. II. – S. 4, 47, 144; Lwów, 1924. – R. III. – S. 55.

платити вищі податки. Незважаючи на неодноразові скарги ПТП у Львові, органи влади посилювалися на закон і ніяк не пом'якшували вимог ведення бухгалтерії⁵⁹. Більш того, часто, коли платники податків нарешті упорядковували свою бухгалтерію, податкова влада затримувала їх переведення на інші податкові ставки⁶⁰.

Для тих підприємств, що неправильно вели бухгалтерію, фінансові органи під час вимірювання обороту встановлювали норми середньої рентабельності. При цьому в 1927 р. застосовували таблиць рентабельності, опрацьований ще в 1924 р. Він був порахований за економічними відносинами, які панували в 1923 р., тобто в час інфляції, коли рентабельність була відносно велика. ПТП у Львові звернулася до Міністерства фінансів з проханням привести таблиці рентабельності у відповідність⁶¹.

Підприємці в 1930-х рр. неодноразово намагалися обговорити з органами податкової влади встановлення таблиці середньої доходності підприємств, які неправильно вели бухгалтерію. Іноді фінансові палати їм у цьому відмовляли⁶². Влада піднімала норми, щоб змусити підприємців правильно вести бухгалтерію. Наприклад, у ПТП у Львові 18 березня 1937 р. Самуель Гаммер порушив справу виданих розпоряджень, які унеможлилювали купцям, котрі не вели бухгалтерію, отримання дозволів на імпорту товарів, домагаючись відповідного втручання щодо зміни такого стану справ⁶³.

Під час вимірювання податку господарське середовище просило враховувати економічні реалії. Підприємці обстоювали пільги для окремих галузей, що мало сприяти їх розвитку⁶⁴. Вони вимагали збільшення кількості товарів, до яких мали застосовувати пільгове оподаткування⁶⁵. Попри визнання пільг податкова влада нижчої інстанції іноді їх не застосовувала⁶⁶. Тому в 1927 р. ПТП у Львові зверну-

⁵⁹ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1925. – R. IV. – S. 90; Lwów, 1928. – R. VII. – S. 286, 374, 482; Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w roku 1926. – Lwów, 1927. – S. 63; Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie w roku 1928. – Lwów, 1930. – S. 24; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 26.

⁶⁰ Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 207; II. Plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 203; III. Plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1932. – R. XI. – S. 321.

⁶¹ Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w roku 1927. – Lwów, 1929. – S. 61–62.

⁶² Plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1931. – R. X. – S. 380.

⁶³ 10 plenarne zebranie Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1937. – R. XVI. – S. 77.

⁶⁴ ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 2577. – Арк. 17–18; Ankiety, konferencje i posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1931. – R. X. – S. 180; Lwów, 1938. – R. XVII. – S. 325; Posiedzenie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1928. – R. VII. – S. 286, 482.

⁶⁵ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1926. – R. V. – S. 93.

⁶⁶ Ibid; Sprawozdanie z czynności oraz protokoły posiedzeń plenarnych Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w roku 1926. – Lwów, 1927. – S. 63.

лася до Міністерства фінансів, щоб видали розпорядження, де були б уніфіковані та вказані тогочасні пільги в промисловому податку від обороту, до того часу розкидані в різних розпорядженнях, зокрема обіжниках Міністерства фінансів, частково оголошені в урядових щоденниках, частково не опубліковані⁶⁷.

Особливо гостро ці питання порушувались у час назрівання кризових явищ в економіці наприкінці 1920 – на початку 1930-х рр. На засіданнях ПТП у Львові 29 листопада і 2 грудня 1929 р. розглядався проект змін до закону про державний промисловий податок. Було ухвалено доповнити проект постановою, яка давала міністру фінансів право повного чи часткового звільнення від податку від обороту підприємств конкретних галузей, які мали велике значення для польської економіки, але перебували в скрутному становищі⁶⁸. Проте сам уряд вчинив інакше. На засіданні ПТП у Львові 17–18 березня 1930 р. Ісак Гафтер зауважив, що уряд скасував визначені в минулих роках пільги. Поки відбулася б реформа податкового законодавства, потрібні були тимчасові пільги. Водночас фінансова влада, попри зменшення оборотів, у вимірюванні податку від обороту за 1929 р. застосовувала норми 1928 р.⁶⁹ Ситуація ж в економіці була настільки критичною, що підприємства могли продовжувати роботу лише в разі ліберального ставлення до їхнього оподаткування.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Промисловий податок був одним із найважчих для підприємств міжвоєнної Польщі. Він складався з двох частин: податку від обороту і купівлі промислових свідоцтв. Такого типу оподаткування доти не знали в Східній Галичині. Цей податок запровадили з метою якнайшвидшого та найефективнішого покриття дефіциту державного бюджету. При цьому органи фіскальної влади часто не враховували економічних реалій, недостатньо співпрацювали з господарським середовищем, формуючи принципи виміру податку. Це, безумовно, викликало спротив промисловців і торговців, які домагалися зменшення податкового тиску, участі у вимірі податку, списання чи зменшення боргів, встановлення податкових пільг тощо. Подекуди органи державної влади дослухалися до господарського середовища, а частіше – ні, що гальмувало економічний розвиток держави.

Промисловий податок у міжвоєнній Польщі може бути прикладом надмірного податкового тиску на підприємництво. Він був однією з причин занепаду окремих підприємств, а подекуди й цілих галузей виробництва. Це оподаткування не враховувало економічних можливостей платників. Помилки у застосуванні промислового податку можуть бути використані під час формування сучасної української податкової системи, щоб намір будь-якою ціною поповнити державний бюджет не призвів до падіння промисловості й торгівлі.

⁶⁷ Posiedzenie plenarne Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1927. – R. VI. – S. 205.

⁶⁸ Ankiety, konferencje posiedzenia // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 348; Zebranie plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1929. – R. VIII. – S. 337–338.

⁶⁹ Zebrania plenarne Izby przemysłowo-handlowej we Lwowie // Wiadomości gospodarcze. – Lwów, 1930. – R. IX. – S. 96.